

Искра Баева ♦ Евгения Калинова

16-А РЕПУБЛИКА ЛИ?

*Изследвания и документи за българо-съветските отношения
след Втората световна война*

София, 2017

Всички права запазени. Нито една част от книгата не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Искра Баева, Евгения Калинова, автори, 2017

© Издателство „Изток-Запад“, 2017

ISBN 978-619-01-116-1

Изследвания и документи
за българо-съветските отношения
след Втората световна война

Искра Баева
Евгения Калинова

СЪДЪРЖАНИЕ

НЕОБХОДИМ ПРЕДГОВОР	15
„СЪБЛИЖЕНИЕТО“ МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ (1963–1973)	21
Искра Баева	
БЪЛГАРО-СЪВЕТСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ В НАЧАЛОТО НА 60-ТЕ ГОДИНИ	41
Евгения Калинова	
ИНТЕГРАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ	
ПРЕЗ 60-ТЕ ГОДИНИ В ИЗТОЧНИЯ БЛОК – БЪЛГАРСКИЯТ СЛУЧАЙ	59
Искра Баева	
УСПЕХИ И ПРОБЛЕМИ В ИНТЕГРАЦИЯТА ПРЕЗ 70-ТЕ ГОДИНИ НА XX В.	81
Искра Баева	
НОВИЯТ ОПИТ НА БЪЛГАРИЯ ЗА „СЪБЛИЖАВАНЕ“	
СЪС СССР ПРЕЗ 70-ТЕ ГОДИНИ НА XX В.	105
Евгения Калинова	
ИНТЕГРАЦИЯ И ДЕЗИНТЕГРАЦИЯ	
В ИЗТОЧНИЯ БЛОК ПРЕЗ 80-ТЕ ГОДИНИ	135
Искра Баева	
ПОРЕДНИЯТ ОПИТ ЗА „16-А РЕПУБЛИКА“	161
Евгения Калинова	161

ДОКУМЕНТИ

ЗА БЪЛГАРО-СЪВЕТСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ИДЕЯТА ЗА „16-А РЕПУБЛИКА“

№ 1. Договор за дружба, сътрудничество	
и взаимна помощ между НРБ и СССР от 18 март 1948 г.	197
№ 2. Статия на Тодор Живков „Великата сила	
на нерушимата дружба на свободните народи“, 7 май 1954 г.	198
№ 3. Писмо от български граждани	
до Политбюро на ЦК на БКП, 28 декември 1955 г.	200

№ 4. Реч на Тодор Живков на митинг в София при завръщането на българската правителствена делегация от Съветския съюз, 25 февруари 1957 г.....	201
№ 5. Стенограма на заседание на Политбюро на ЦК на БКП, 26 февруари 1957 г.	202
№ 6. Пленум на ЦК на БКП за резултатите от посещението на българската делегация в Москва, 6 март 1957 г.	203
№ 7. Информация от Борис Тасков, член на Политбюро на ЦК на БКП и министър на търговията, във връзка с новата база при определяне на външно-търговските цени между страните-членки на СИВ и решение на Политбюро на ЦК на БКП, декември 1957 г. ...	210
№ 8. Информация от Тодор Живков и решение на Политбюро на ЦК на БКП за резултатите от разговорите на българска делегация в Москва с Президиума на ЦК на КПСС за определяне цените при външната търговия между страните от социалистическия лагер, януари 1958 г.	213
№ 9. Стенографски протокол от VII конгрес на БКП, 2–7 юни 1958 г.	218
№ 10. Доклад на председателя на ДПК Руси Христозов по работата на IX сесия на СИВ, представен на заседание на Политбюро на ЦК на БКП на 15 юли 1958 г.	220
№ 11. Статия на Тодор Живков „Дружбата със Съветския съюз е жизнена необходимост за България“, октомври 1958 г.	221
№ 12. Приветствена реч на Тодор Живков пред извънредния XXI конгрес на КПСС, 29 януари 1959 г.	223
№ 13. Доклад от Станко Тодоров и др., решение на Политбюро на ЦК на БКП и писмо до Никита Хрущов с искане за дългосрочни кредити на НРБ от СССР и провеждане на консултации с Държавния икономически съвет на СССР по перспективното развитие на НРБ до 1980 г., ноември 1960 г.	224
№ 14. Програма на Комунистическата партия на Съветския съюз, приета на XXII конгрес на КПСС, октомври 1961 г.	229
№ 15. Доклад на Никита Хрущов „За Програмата на Комунистическата партия на Съветския съюз“, изнесен на XXII конгрес на КПСС, 18 октомври 1961 г.	232
№ 16. Доклад на Тодор Живков пред пленум на ЦК на БКП за работата на XXII конгрес на КПСС, 28 ноември 1961 г.	234
№ 17. Доклад на Станко Тодоров, председател на Бюрото за икономическо сътрудничество при Министерския съвет, за „Съображения на НРБ за необходимостта от подобряване работата по икономическото сътрудничество между страните-членки на СИВ“, 29 април 1962 г.	237

№ 18. Съображения на НРБ относно необходимостта от съществено подобряване работата по икономическото сътрудничество между страните-членки на СИВ, 31 май 1962 г.	237
№ 19. Информация на Тодор Живков пред пленума на ЦК на БКП за работата на съвещанието на страните членки на СИВ в Москва (6–7 юни 1962) и за посещението на партийно-правителствена делегация на Съветския съюз начело с Никита Хрущов в България през май 1962 г., 4–5 юли 1962 г.	239
№ 20. Отчет на ЦК на БКП пред VIII конгрес на партията, 5 ноември 1962 г.	243
№ 21. Директиви на VIII конгрес на БКП за развитието на Народна република България през периода 1961–1980 г., приети на 13 ноември 1962 г.	245
№ 22. Програмна декларация на новоизбраното правителство на НРБ пред Народното събрание, 27 ноември 1962 г.	249
№ 23. Статия на Тодор Живков „Единството на социалистическите страни – решаващо условие за строителството на комунизма“, януари 1963 г. ..	251
№ 24. Протокол от пленум на ЦК на БКП за разговорите на българска партийно-правителствена делегация с Никита Хрущов и други съветски партийни и държавни ръководители, 11–12 март 1963 г.	252
№ 25. Стенограма на пленума на ЦК на БКП, 31 юли 1963 г.	258
№ 26. Стенографски протокол от пленума на ЦК на БКП, посветен на по-нататъшното най-тясно сближение и в перспектива за сливане на НРБ със Съветския съюз, 4 декември 1963 г.	260
№ 27. Писмо на ЦК на БКП до ЦК на КПСС, 4 декември 1963 г.	308
№ 28. Информация за българо-съветските преговори в Москва (11–18 януари 1964 г.), представени на заседание на Политбюро на ЦК на БКП и Министерския съвет на НРБ, 22–24 януари 1964 г.	312
№ 29. Споразумение между правителството на НРБ и правителството на СССР за образуване на междуправителствена българо-съветска комисия за икономическо и научно-техническо сътрудничество, 21 февруари 1964 г.	317
№ 30. Стенографски протокол от пленум на ЦК на БКП, 26 февруари 1964 г.	320
№ 31. Доклад на Тодор Живков „20 години социалистическа революция в България“ пред тържественото заседание на Народното събрание, 8 септември 1964 г.	333
№ 32. Доклад на Станко Тодоров по решенията на междуправителствената българо-съветска комисия за икономическо и научно-техническо сътрудничество, 23 септември 1964 г.	334

- № 33. Стенографски запис на пленума на ЦК на БКП, посветен на решенията на пленума на ЦК на КПСС от 14 октомври 1964 г. във връзка с промените в ръководството на партията и държавата, 19 октомври 1964 г. 336
- № 34. Отчет на ЦК на БКП пред IX конгрес на партията, 14 ноември 1964 г. 338
- № 35. Информация на Тодор Живков пред отговорни работници в областта на печата, радиото и телевизията за посещението на българската партийно-правителствена делегация в Съветския съюз по случай 47-ата годишнина на Великата октомврийска социалистическа революция, 9 декември 1964 г. 341
- № 36. Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП за предстоящо посещение на българска делегация в СССР и изложение от Тодор Живков за икономическото сътрудничество със СССР, 24 октомври 1965 г. 342
- № 37. Стенографски протокол на пленум на ЦК на БКП за разговорите на членовете на Политбюро на ЦК на БКП с Леонид Брежнев и членове на Президиума на ЦК на КПСС и правителството на СССР по икономическото сътрудничество между двете страни, 1 ноември 1965 г. 350
- № 38. Реч на Тодор Живков пред Народното събрание, 8 декември 1965 г. 359
- № 39. Стенографски протокол на разговорите в София между Тодор Живков, първи секретар на ЦК на БКП, и Леонид Брежнев, генерален секретар на ЦК на КПСС, по укрепване и разширяване на икономическите отношения, 19–22 септември 1966 г. 360
- № 40. Стенографски протокол от пленум на ЦК на БКП за разговорите на българската делегация с Политбюро на ЦК на КПСС в Москва (13–14 март 1967 г.) и благодарствено писмо от Тодор Живков до Леонид Брежнев – генерален секретар на ЦК на КПСС, 23 март 1967 г. 361
- № 41. Договор за дружба, сътрудничество и взаимна помощ между НРБ и СССР, 12 май 1967 г. 371
- № 42. Реч на Тодор Живков на митинг в София след подписването на новия Договор за дружба, сътрудничество и взаимна помощ, 12 май 1967 г. 373
- № 43. Съобщение за преговорите, водени в Москва между българска правителствена делегация и членове на съветското правителство, 16 септември 1968 г. 377
- № 44. За работата на Министерството на външните работи и „Основни насоки и главни задачи на външната политика на НРБ по райони и страни“. Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП, 27 май 1969 г. 378

- № 45. Реч на Тодор Живков пред Международното съвещание на комунистическите и работническите партии в Москва, 10 юни 1969 г. 380
- № 46. Статия на Тодор Живков „Ленинизмът и единството на политиката и икономиката в социалистическото общество“, публикувана в сп. „Проблеми на мира и социализма“, април 1971 г. 382
- № 47. Приветствена реч на Тодор Живков пред XXIV конгрес на КПСС, 1 април 1971 г. 385
- № 48. Отчетен доклад на ЦК на БКП пред X конгрес на партията, 20 април 1971 г. 387
- № 49. Конституция на Народна република България, приета от V Народно събрание на 18 май 1971 г. 392
- № 50. Стенограма от среща в София на Тодор Живков и Леонид Брежнев, генерален секретар на ЦК на КПСС, 27 септември 1971 г. 393
- № 51. Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП за резултатите от разговорите между българската и съветската делегация в Москва (30 ноември 1971 г.) и паметна записка за икономическата интеграция между НРБ и СССР, 1 декември 1971 г. 394
- № 52. Изложение на министъра на външните работи на НРБ Петър Младенов за срещата му с министъра на външните работи на СССР Андрей Громико, Москва, 18–20 януари 1972 г. 396
- № 53. Програма за по-нататъшно развитие на всестранните отношения между НРБ и СССР, 8 февруари 1972 г. 397
- № 54. Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП с решение за резултатите от посещението на партийно-правителствена делегация в СССР (13–21 ноември 1972 г.); информация от Тодор Живков за посещението; изказване на Леонид Брежнев на срещата между делегации на СССР и НРБ, 21 ноември 1972 г. 399
- № 55. Стенографски протокол на съвместното заседание в зала „Универсиада“ на ЦК на БКП, УС на БЗНС, НС на ОФ, Народното събрание, Държавния съвет и Министерския съвет на НРБ, посветено на посещението на българска партийно-правителствена делегация в Москва (13–18 ноември 1972 г.), 23 ноември 1972 г. 404
- № 56. Стенограма на пленум на ЦК на БКП на тема „За международната дейност на БКП“, 17–19 юли 1973 г. 408
- № 57. Из доклада на Леонид Брежнев на срещата на ръководителите на комунистическите и работническите партии на социалистическите страни в Крим, 30–31 юли 1973 г. 425
- № 58. Стенограма на срещата на ръководството на БКП с Леонид Брежнев, София; Писмо от Леонид Брежнев до Тодор Живков, прочетено на срещата, 18 септември 1973 г. 429

- № 59. Беседа на Тодор Живков и Леонид Брежнев в правителствената резиденция „Воден“ (запис по бележки), 20 септември 1973 г. 434
- № 60. Стенографски протокол и решение от пленум на ЦК на БКП, 3 и 4 октомври 1973 г. 448
- № 61. Писмо от Тодор Живков до Леонид Брежнев, 8 октомври 1973 г. 496
- № 62. Писмо от Тодор Живков до Леонид Брежнев от 17 декември 1973 г. и отговор на Леонид Брежнев до Тодор Живков, 6 януари 1974 г. 498
- № 63. Информация от отдел „Административен“ на ЦК на БКП за развитието и укрепването на съюза между НРБ и СССР по държавна линия, 8 януари 1974 г. 501
- № 64. Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП, 7 май 1974 г. 506
- № 65. Протокол на Секретариата на ЦК на БКП с решение за утвърждаване на график за подготовката на предложения за развитието на всестранното сътрудничество и сближаване между НРБ и СССР и материали към него, 1 юли 1974 г. 514
- № 66. Справка от отдел „Административен“ до отдел „Външна политика и международни връзки“ на ЦК на БКП във връзка с подготовка на предложения за развитие на всестранното сътрудничество и сближаване между НРБ и СССР, 29 август 1975 г. 518
- № 67. Информация от отдел „Административен“ на ЦК на БКП за съгласуване на документи между министерства и ведомства във връзка с всестранното сътрудничество и сближаване между НРБ и СССР, 14 ноември 1975 г. 520
- № 68. Паметна записка на Политбюро на ЦК на КПСС до Политбюро на ЦК на БКП, 1975 г. 522
- № 69. Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП с решение за резултатите от посещението на българска партийно-правителствена делегация в СССР, 6 юни 1977 г. 525
- № 70. Из Предложения за участие на МВНР в разработването на мероприятия за по-нататъшното сближаване на НРБ и СССР в духа на договореностите, постигнати по време на официалното приятелско посещение на българската партийно-правителствена делегация в СССР от 30 май до 4 юни 1977 г., 30 юни 1977 г. 527
- № 71. Стенографски протокол на разговорите между Тодор Живков, генерален секретар на ЦК на БКП, и Франсоа Митеран, първи секретар на Френската социалистическа партия, проведени в София, 18 октомври 1977 г. 528
- № 72. Докладна записка от Тано Цолов до Политбюро на ЦК на БКП за разговорите със съветската правителствена делегация по подготовката на Генералната схема за специализация

и коопериране на материалното производство между НРБ и СССР до 1990 г., 5 януари 1978 г.	529
№ 73. Информация от Тано Цолов до Политбюро на ЦК на БКП за резултатите от разговорите в Москва по съставянето на Генералната схема и по решаването на някои важни текущи въпроси, 20 март 1978 г.	534
№ 74. Писмо от Леонид Брежнев до Тодор Живков за предоставяне кредит на България, 20 март 1978 г.; писмо-отговор на Тодор Живков, 12 април 1978 г.	539
№ 75. Информация за приятелската среща между Тодор Живков и Леонид Брежнев в Крим, 14 август 1978 г., направена от Тодор Живков пред Политбюро на ЦК на БКП, 16 август 1978 г.	542
№ 76. Протокол от срещата на ръководителите на правителствените делегации на НРБ и СССР за съставяне на Генерална схема за специализация и коопериране в областта на материалното производство между НРБ и СССР, 16 септември 1978 г.	553
№ 77. Стенограма на срещата на Тодор Живков с Андрей Кириленко, член на Политбюро и секретар на ЦК на КПСС, и на срещата на Политбюро на ЦК на БКП с А. Кириленко, резиденция „Евксиноград“, Варна, 13 ноември 1978 г.	554
№ 78. Писмо от Тодор Живков и Станко Тодоров до Леонид Брежнев, Москва, 23 ноември 1978 г.	561
№ 79. Из Стенографски протокол на срещата на Политбюро на ЦК на БКП с др. Леонид Илич Брежнев – генерален секретар на ЦК на КПСС и председател на Президиума на Върховния съвет на СССР, 13 януари 1979 г., резиденция Бояна.....	567
№ 80. Информация до Политбюро на ЦК на БКП от зам.-председателя на Министерския съвет Андрей Луканов за резултатите от посещението в България на министъра на външната търговия на СССР Николай Патоличев и за подписаната спогодба, 9 май 1979 г.	568
№ 81. Писмо от Тодор Живков до Леонид Брежнев, генерален секретар на ЦК на КПСС и Председател на Президиума на Върховния съвет на СССР, 7 август 1979 г.	571
№ 82. Протокол от заседание на Политбюро на ЦК на БКП за посещението на Тодор Живков и разговорите му с Леонид Брежнев, проведени в Крим на 7 август 1980 г., 9 август 1980 г.	572
№ 83. Писмо от Гриша Филипов, член на Политбюро на ЦК на БКП и председател на Министерския съвет на НРБ, до Политбюро на ЦК на БКП за посещението на Николай Тихонов, член на Политбюро на ЦК на КПСС и председател на Министерския съвет на СССР, в България, 5–6 юли 1981 г.	579

- № 84. Протокол за преговорите между Гриша Филипов, член на Политбюро на ЦК на БКП и председател на Министерския съвет на НРБ, и Николай Тихонов, член на Политбюро на ЦК на КПСС и председател на Министерския съвет на СССР, подписан на 6 юли 1981 г. в София 581
- № 85. Информация за срещата на 7 август 1981 г. в Крим между Тодор Живков и Леонид Брежнев, 9 август 1981 г. 585
- № 86. Писмо от съветски източник до българското ръководство с пояснение за предвиденото намаляване на доставките на енергоносители през периода 1982–1985 г. (ноември или декември 1981 г.) 590
- № 87. Стенографски протокол на съвместното заседание на Политбюро на ЦК на БКП и Министерския съвет в резиденция „Бояна“ за официалното приятелско посещение на председателя на Министерския съвет Гриша Филипов в СССР (21–23 юни 1982 г.), 1 юли 1982 г. 591
- № 88. Писмо от Николай Тихонов, председател на Съвета на министрите на СССР, до Тодор Живков, 30 юни 1983 г. 603
- № 89. Писмо на Добри Джурев до Дмитрий Устинов, одобрено на заседание на Политбюро на ЦК на БКП на 13 октомври 1983 г. 604
- № 90. Стенографски запис на среща на Политбюро на ЦК на БКП със съветска военна делегация, водена от маршал Дмитрий Устинов, член на Политбюро на ЦК на КПСС и министър на отбраната на СССР, 10 декември 1983 г. 606
- № 91. Паметна записка до съветското ръководство, одобрена на заседание на Политбюро на ЦК на БКП на 28 май 1984 г. 611
- № 92. Стенографски протокол на разговора на др. Константин Черненко с др. Тодор Живков в Москва, 31 май 1984 г. 618
- № 93. Стенографски запис на среща на Тодор Живков, членовете, кандидат-членовете и секретарите на ЦК на БКП със съветската партийно-правителствена делегация, водена от Михаил Горбачов, член на Политбюро и секретар на ЦК на КПСС, 7 септември 1984 г. 621
- № 94. Стенографски запис от срещата на Политбюро на ЦК на БКП с Михаил Горбачов – генерален секретар на ЦК на КПСС, 24 октомври 1985 г. 623
- № 95. Йозеф Пиасковски „Помрачено приятелство. Горбачов на официално посещение в България“, в „Люксембургер ворт“, 26 октомври 1985 г. 630
- № 96. Писмо от Тодор Живков до Михаил Горбачов с предложения за принципите на реорганизация на СИВ, 15 октомври 1986 г. 631
- № 97. Информация на външния министър на НРБ Петър Младенов до Политбюро на ЦК на БКП за посещението в София на съветския външен министър Едуард Шеварднадзе, 23 юни 1987 г. 640

- № 98. Бележки от срещата на генералния секретар на ЦК
на БКП Тодор Живков с генералния секретар на ЦК на КПСС
Михаил Горбачов, Москва, Кремъл, 16 октомври 1987 г. 641
- № 99. Справка по някои главни проблеми
на икономическото и научно-техническото сътрудничество
между НРБ и СССР, подготвена от Министерството
на икономическото развитие в края на януари 1988 г. 644
- № 100. Стенографски протокол от заседание на Политбюро на ЦК
на БКП и Министерския съвет на НРБ с решения „За по-нататъшното
развитие на икономическото сътрудничество със СССР и други
страни-членки на СИВ в новите условия“, 9 февруари 1988 г. 647
- № 101. Стенографски запис на срещата
на Тодор Живков с Борис Пядишев – главен редактор
на сп. „Международная жизнь“, 22 февруари 1988 г. 660
- № 102. Мерки на Секретариата на ЦК на БКП за по-нататъшното
зadълбочаване на всестранното сътрудничество и сближаване
между НР България и СССР, утвърдени на 22 март 1988 г. 666
- № 103. Справка от пълномощния министър в Посолството на НРБ
в Москва Франц Спасов относно някои съображения
и бележки на зав.-сектора на Отдела [икономическия] в ЦК
на КПСС Виктор Нерубайло по въпроси на сътрудничеството
между НРБ и СССР, Москва, 3 май 1988 г. 668
- № 104. Отношения между НР България и СССР, февруари 1989 г. 669
- № 105. Стенографски протокол от срещата
на Тодор Живков с Михаил Горбачов в Москва, 23 юни 1989 г. 671
- № 106. Съображения на посолството на НРБ в СССР по състоянието и
перспективите за развитието на съветската икономика и предложения
по формирането на нов модел на икономическо и научно-техническо
сътрудничество между НРБ и СССР, 4 ноември 1989 г. 674
- № 107. Спогодба между правителството на НРБ и правителството
на СССР за преход към нов механизъм на взаимните
икономически отношения, Москва, 20 септември 1990 г. 679
- № 108. Основно съдържание на разговора на члена
на Президентския съвет на СССР Александър Н. Яковлев
с президента на НРБ Желю Желев в Москва, 10 ноември 1990 г. 680
- № 109. Запис от срещата на Михаил Горбачов с Желю Желев в Париж
на заседание на Съвещанието за сигурност
и сътрудничество в Европа, 20 ноември 1990 г. 681
- № 110. Съвместна декларация на президента на Република България Желю
Желев и президента на РСФСР Борис Елцин, 23 октомври 1991 г. .. 682

№ 111. Живко Живков, „Сближение или 16-а република“, 1991 г.	683
№ 112. Тодор Живков за „16-а република“, 1993 г.	691
№ 113. Тодор Живков за българо-съветските отношения, 1997 г.	692
№ 114. Д-р Желю Желев за „16-а република“	695
ПОКАЗАЛЕЦ НА ИМЕНАТА	697